

Иван Радосављевић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Никола Јовић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

ЗБОГ ЧЕГА РАСТЕ ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ: СТАВОВИ МЛАДИХ ПРЕМА ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ*

Сажетак

У првом делу рада аутори излажу кратку историју развоја евроскептичких ставова у земљама чланицама ЕУ. Као тачку прекрета у порасту евроскептицизма одређују Уговор о Европској унији (Мастрихтски уговор) из 1992. године. У другом делу рада, аутори објашњавају *VCR* модел који користе за објашњење мотивације у позадини скептичког става према ЕУ. Трећи део рада посвећен је представљању резултата истраживања о ставовима младих према ЕУ у Србији. У том делу се анализирају добијени подаци у светлу наведеног *VCR* модела. У последњем делу рада, аутори износе закључак о томе које су најзначајније варијабле које утичу на евроскептицизам и у којој мери је стање у Србији слично стању у државама чланицама.

Кључне речи: Европска унија, евроскептицизам, *VCR* модел евроскептицизма, јавно мњење, ставови младих

* Рад је настао у оквиру научно-истраживачког пројекта Универзитета у Београду – Факултета политичких наука, Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту, (евиденциони број: 179076), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. КРАТАК ОСВРТ НА ГЕНЕЗУ ЕВРОСКЕПТИЦИЗМА

Политички простор који је у последње две деценије стварала Европска унија (ЕУ) доживео је свој највећи потрес 24. јуна 2016. године. На референдуму о останку у Европској унији, грађани Велике Британије су гласали за излазак. Прича о евроскептицизму која је почела да се развија убрзо након Уговора о Европској унији доживела је свој врхунац одлуком коју су донели грађани Велике Британије. О чему се ради у тој причи и како се она развила до ове коначне фазе?

На евроскептицизам се у научним и политичким круговима дуго гледало као на један маргиналан и пролазан феномен. Пре 90-их година XX века истраживања о ставовима према ЕУ нису се налазила у фокусу дебате о будућности пројекта европских интеграција. У европским студијама владало је мишљење да су сви главни актери политичких процеса (припадници друштвене елите, политичари, партије и грађани) позитивно оријентисани према ЕУ. Тај период је због тога често називан добом „благог консензуса“ (*permissive consensus*).¹⁾ Истина, благи консензус је у неколико наврата био доведен у питање и то пре свега 70-их година XX века, када су се приликом референдумских кампања партије у Великој Британији, Ирској, Данској и Норвешкој поделиле на таборе „за и против“ уласка у ЕУ. Највећи удар у то време за благи консензус је било норвешко „не“ на референдуму о уласку у ЕУ. У 80-им годинама XX века ЕУ је успевала да одржи консензус што је омогућило даље продубљивање економских интеграција и стварања заједничког тржишта кроз потписивање *Single European Act* (SEA) без значајних противљења држава чланица.

Након уговора из Мастрихта долази до продубљивања интеграција, а самим тим и до отварања нових дилема које су биле везане за суверенитет држава чланица, конституционализам, бирократизацију, супранационализам и демократизацију институција. Далекосежност последица мастрихтских промена у фокус су ставиле питање односа националних држава и ЕУ. Последично, све учесталије анализе трошкова и добити учиниле су да постмастрихтски период у значајној мери промени дискурзивни образац и климу када је реч о ставовима заинтересованих актера према

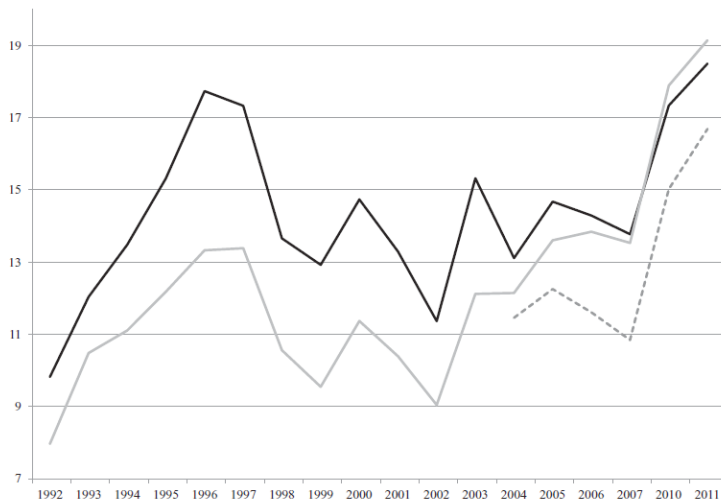
1) Види: Ronald Inglehart, "Public Opinion and Regional Integration", *International Organization*, Volume 24, Issue 4, Autumn 1970.

ЕУ. Као одговор на процесе бирократизације и удаљавања политике од грађана, све чешће се у европској јавности говори о „демократском дефициту“ ЕУ. Од тог периода „благи консензус“ се полако претвара у „ограничавајуће неслагање“ (*constraining dissensus*)²⁾ а термин евроскептицизам постаје неизоставан у европском новоговору. Ипак, тек ће нове кризе причу о „европском демократском дефициту“ и порасту евроскептицизма учинити незаобилазном у ширем контексту европских политика.

У првој деценији XXI века долази до нових изазова у развоју ЕУ, а сваки тај изазов пратио је нови талас евроскептицизма. Први такав случај десио се са ирским одбијањем уговора из Нице 2001. године да би се посебно интензивирао холандским и француским одбијањем Устава Европске уније 2005. године, као и ирским одбијањем Лисабонског уговора 2008. године. Управо ова четири референдума показала су да је ЕУ почела да губи своју привлачност и у земљама које су чиниле њено језгро. Резултати истраживања јавног мњења из тих година показују да су грађани почели да сумњају у ЕУ као пројекат који производи успешне последице на њихов живот. Наиме, 52% Британаца, 50% Француза, 47% Италијана и 44% Немаца сматрало је у то време да се њихов живот погоршао након уласка њихове земље у ЕУ.³⁾ У том периоду се на националном и европском нивоу јављају политичке партије које почињу јасније да истичу своју евроскептичку позицију попут *UKIP*-а, Пољске партије права и правде, Британске конзервативне партије, Европских конзервативаца и Реформиста. У то време оснива се и прва паневропска евроскептичка партија под називом *Libertas*.

Да је дошло до пораста евроскептицизма код грађана ЕУ показују и истраживања Еуробарометра:⁴⁾

-
- 2) Види: Liesbet Hooghe, Gary Marks, “A postfunctionalist theory of European integration: From permissive consensus to constraining dissensus”, *British Journal of Political Science*, Volume 39, Issue 01, January 2009.
 - 3) Sofia Vasilopoulou, “Continuity and change in the study of Euroscepticism: Plus ça change?”, *Journal of common Market Studies*; Volume 51, Issue 1, 2013, стр. 161.
 - 4) Fabio Serricchio, Myrto Tsakatika, Lucia Quaglia, “Euroscepticism and the Global Financial Crisis”, *Journal of Common Market Studies*, Volume 51, Issue 1, January 2013.

Графикон 1: Тренд евроскептицизма у ЕУ⁵⁾

Извор: Fabio Serricchio, Myrto Tsakatika, Lucia Quaglia, "Euroscepticism and the Global Financial Crisis", *Journal of Common Market Studies*, Volume 51, Issue 1, January 2013, стр. 57.

Осим унутрашњих проблема у функционисању, посебан замајац евроскептицизму дала је и светска финансијска криза 2007/08. године, на коју су многе државе реаговале у складу са *raison d'état*, а не у складу са договореном заједничком политиком на нивоу ЕУ. Расправе које су уследиле додатно су довеле у питање идеју солидарности и заједничких одговора на проблеме. Ове теме посебно ће бити актуелне приликом расправе о грчком дугу и напуштању еврозоне. ЕУ се у јавном дискурсу поделила по оси солидарност/поштовање правила игре. Неки су очекивали и захтевали од богатијих земаља (Немачке) да помогну Грчкој, док су други, попут бившег француског председника Николаса Саркозија, од Грчке очекивали да се „придржавају правила еврозоне или да је напусте“.⁶⁾

Питање солидарности поново је дошло на ред у току мигрантске кризе 2015. године када су јавност пуниле слике миграција који су на границама ЕУ били задржавани у условима који често нису задовољавали основне људске потребе. Ове слике, уз посебно радикално држање појединих чланица ЕУ попут Мађар-

5) Црна неиспрекидана линија представља просек свих земаља; Сива неиспрекидана линија представља чланице еврозоне; Сива испрекидана линија представља нове чланице.

6) Gavin Hewitt, *Greece keeps eurozone guessing*, Internet, <http://www.bbc.com/news/world-europe-15574796> 26/07/2016.

ске, шириле су негативан дискурс о солидарности и поштовању основних људских права, вредностима на којима почива ЕУ. Последња фаза у којој је евроскептицизам кулминирао било је гласање грађана Велике Британије за излазак из ЕУ. Овај догађај може имати значајне последице када је реч о даљем функционалном усмеравању развоја ЕУ, али и када је реч о формулисању нове снаге против даље интеграције. Како је ово питање још увек свеже, остаје да се види да ли ће референдум у Великој Британији подстакнути и друге државе чланице да покрену питање опстанка или не, али и како ће утицати на државе које се налазе у процесу приступања. Међутим, неуспешност референдума у Великој Британији није први такав пораз ЕУ снага. Од оснивања ЕУ чак седам од укупно 23 референдума није успело:

Табела 1: Референдуми у ЕУ

Година	Земља	Тема	Процент гласова против
2000.	Данска	Еуро	53
2001.	Ирска	Уговор из Нице	54
2002.	Ирска	Уговор из Нице	37
2003.	Малта	Приступање	46
2003.	Словенија	Приступање	11
2003.	Мађарска	Приступање	16
2003.	Литванија	Приступање	10
2003.	Словачка	Приступање	7
2003.	Пољска	Приступање	22
2003.	Чешка	Приступање	22
2003.	Шведска	Еуро	58
2003.	Естонија	Приступање	33
2003.	Летонија	Приступање	33
2005.	Шпанија	Устав	23
2005.	Француска	Устав	55
2005.	Холандија	Устав	62
2005.	Луксембург	Устав	44
2008.	Ирска	Уговор из Лисабона	53
2009.	Ирска	Уговор из Лисабона	33
2012.	Хрватска	Приступање	34
2012.	Ирска	Fiscal Compact уговор	40
2014.	Данска	Unified Patent Court	38
2016.	Велика Британија	Останак у ЕУ	52

Извор: NSD, *EU related referendums*, Internet, http://www.nsd.uib.no/european_election_database/election_types/eu_related_referendums.html 26/07/2016.

2. КАКО ОБЈАСНИТИ ПОРАСТ ЕВРОСКЕПТИЦИЗМА

У строго теоријском смислу, евроскептицизам се првобитно дефинисао као „идеја контекстуалног и квалификованог противљења... процесу Европских интеграција“.⁷⁾ Међутим, како је ова дефиниција била недовољно прецизна јер је под један заједнички именитељ стављала велики број различитих перспектива, током година дефинисање је постало све акуратније. Од „противљења процесу Европских интеграција“ који се уобличио у појам евроскептицизам дошло се до развоја два нова подоблика: меког и тврдог евроскептицизма.⁸⁾ За ауторе који спадају у пионире бављења евроскептицизмом, Тагарт (*Paul Taggart*) и Зербиак (*Aleks Szczerbiak*), ова подела је принципијелно важна јер раздваја два различита става: одбијање читавог пројекта са једне стране и критику појединих његових делова и начина реализације, са друге стране. Тврди евроскептицизам за ове ауторе представља начелно и принципијелно одбијање ЕУ као пројекта и европских интеграција као процеса. Тврди евроскептицизам, такође, може имати две форме, које зависе од тога где се држава налази у процесу интеграција. Код држава чланица, тврди евроскептицизам добија форму залагања за излазак из ЕУ, док код земаља које се налазе у процесу приступања, добија форму залагања за останак ван ЕУ. Када је реч о меком евроскептицизму, он се заснива на активnoj критици процеса интеграција у зависности од развоја догађаја у самој ЕУ, али у државама чланицама. Меки евроскептицизам представља отворену критику која није на принципијелном нивоу против постојања ЕУ, већ је против одређене форме реализације идеје о ЕУ.⁹⁾ Дакле, актер, политичар, партија или грађанин може бити за ЕУ, али против еврозоне или Лисабонског уговора.

Пре него што смо почели истраживање поставили смо питање како објаснити евроскептицизам. Типологије ставова према ЕУ у редукционистичком смислу могу се свести на подршку

7) Paul Taggart, "A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems", *European Journal of Political Research*, Volume 33, Issue 3, April 1998, стр. 365.

8) Paul Taggart, Aleks Szczerbiak, "Europeanisation, euroscepticism and party systems: Party-based euroscepticism in the candidate states of Central and Eastern Europe", *Perspectives on European Politics and Society*, Volume 3, Issue 1, 2002, стр. 27.

9) Исто, стр. 27-28.

и противљење, али та подела не објашњава флукуацију у ставовима и, можда најважније, мотивацију. Сесил Леконт (*Cécile Leconte*) у својој књизи Разумевање евроскептицизма¹⁰⁾ наводи да постоји неколико нивоа мотивације: утилитарни, политички, вредносни и културолошки.

На њену типологију мотивације се надовезује и Мериен Скинер (*Marianne Sundlisæter Skinner*) са својом *VCR* теоријом коју у експланаторном смислу чине вредности, политичка култура и рурална заједница (*Values, political Culture, Rural society*).¹¹⁾ Ову теорију нешто касније надограђује на пет нивоа објашњења евроскептицизма: постматеријалне вредности, рурална заједница, економски скептицизам, политички скептицизам и културолошки скептицизам.¹²⁾ Иако су оне пре свега тестиране у скандинавским друштвима, неке од њих је могуће уз одређена прилагођавања тестирати и у другим околностима.

Када је реч о постматеријалним вредностима Скинерова, на темељима Инглхартове (*Ronald Inglehart*) анализе,¹³⁾ сматра да уласком у мирнодопска времена постоји тенденција да грађани мање брину о питањима која су везана за безбедност и материјалне вредности, а да се више окрећу постматеријалним вредностима као што су „једнакост, моралност, квалитет живота, изражавање властите личности и брига о природној средини“.¹⁴⁾ Насупрот Инглхарту који је сматрао да ће грађани ове вредности пронаћи у ЕУ, емпиријски докази у појединим друштвима говоре супротно овој интуитивној тези. Наиме, у скандинавским земљама које већ имају високо развијен материјални и постматеријални супстрат ЕУ се код неких грађана и партија више јавља као тржишно-материјални механизам, а не као постматеријални систем вредности. Због тога се у тим државама на левом полу политичког компаса јавља велики број оних који усвајају евроскептички став управо из ових разлога.

10) Cécile Leconte, *Understanding Euroscepticism*, нав. дело, стр. 46-61.

11) Marianne Sundlisæter Skinner, "Norwegian Euroscepticism: Values, Identity or Interest", *Journal of Common Market Studies*, Volume 50, Issue 3, May 2012.

12) Marianne Sundlisæter Skinner, "Different Varieties of Euroscepticism? Conceptualizing and Explaining Euroscepticism in Western European Non-Member States", *Journal of Common Market Studies*, Volume 51, Issue 1, January 2013, стр. 131-135.

13) Ronald Inglehart, *Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, Princeton Legacy Library, Princeton, 1977.

14) Marianne Sundlisæter Skinner, "Different Varieties of Euroscepticism? Conceptualizing and Explaining Euroscepticism in Western European Non-Member States", нав. дело, стр. 131.

Када је реч о руралној заједници као експаноторном чиниоцу, Скинерова тврди да многе вредности друштва које је доминантно рурално, у смислу да је агрикултура једна од главних делатности, нису компатабилне вредностима ЕУ. Уствари, не ради се о томе да ли оне јесу или нису компатибилне, већ се ради о томе да је конструисана перцепција таква да се питања заштите пољопривреде, природне средине и начина урбанизовања доживљавају другачије из националне и европске перспективе.

Када је реч о економском скептицизму, он може имати две форме: леви и десни, односно социјални и либерални. Леви скептицизам држи да је ЕУ неолиберална тржишна машина у којој су запостављене важне вредности као што су једнакост и солидарност. Овој групи евроскептика припадају грађани склони поверењу у државни интервенционизам и прерасподелу. Са друге стране, десни евроскептицизам противи се ЕУ јер сматра да она својим регулацијама и интервенцијом гуши истински тржишни поредак. У том смислу, десни евроскептицизам напада ЕУ јер није довољно либерална и тржишна.

На нивоу политичког евроскептицизма Скинерова гледа три важна аспеката. Први је однос национално и супранационално, а у средишту овог скептицизма се прелама питање поделе суверенитета и одговорности између држава чланица и ЕУ. Овај скептицизам односи се на страх од угрожавања једне друштвене праксе на коју су грађани унутар европских националних држава навикли, а то је суверенитет. Други важан аспект је интристички демократски дефицит институција ЕУ и превелика бирократизација која не подлеже јасним одговорностима. Трећи важан аспект је колективно сећање на борбу за независност која подстиче на страх од поновног преношења власти из националних оквира на друге инстанце, у овом случају не у друге државе, већ у наднационална тела.

Културни евроскептицизам заснован је на дистинкцији локално – глобално, национално – паневропско. Многи актери политичких процеса држе до тога да је укореењеност институција и поретка у националној култури и националном искуству незаобилазна за стварање благостања. Сусрет различитих партикуларних европских култура посебно погађа људе који држе до чврстих традиционалних и комунитарних вредности. Овај облик евроскептицизма повезује се са идентитетским скептицизмом који је најчешће повезан са партијама на десници.

3. СТАВОВИ МЛАДИХ ПРЕМА ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ: ЕМПИЈСКИ ПОДАЦИ ИЗ СРБИЈЕ

Истраживање под називом *Србија и Европска унија у очима младих* спроведено је уз сарадњу Факултета политичких наука Универзитета у Београду и Европског покрета у Србији у периоду од 19. до 29. априла 2016. године. Теренским испитивањем лице у лице (*F2F*) испитано је укупно 979 испитаника из целе Србије. Троетапни узорак је стратификовани на основу пола, нивоа образовања и места пребивалишта. Када је реч о поузданости добијених резултата, 95% статистички интервал поверења за појаве са инциденцом од 50% износи ± 3.1 .

У узорку је Србија била подељена на четири страте:

Табела 2: Географске страте у узорку

Страта I: Београд	25,5% испитаника
Страта II: Војводина	27,6% испитаника
Страта III: Западна Србија и Шумадија	25,5% испитаника
Страта IV: Источна и Јужна Србија са КиМ	21,4% испитаника

Статистичка маса обухватала је младе од 15 до 29 година. Просечна старост испитаника износи 22 године. Укупан проценат испитаника износи 51,4% док је број испитаника 48,6%. Трећина испитаника долази из руралних средина (село/варошица) док две трећине испитаника долази из градова. Када је реч о образовању узорак изгледа овако:

Табела 3: Степен образовања испитаника

Средњошколац	23,4%
Завршена средња школа	26,7%
Студент основних студија	27,4%
Завршене основе студије	14,8%
Студент мастер/докторских студија	3,9%
Завршене мастер/докторске студије	3,8%

Инструмент за истраживање подразумевао је упитник који се састојао од 56 питања. Истраживањем смо желели да проверимо неке претпоставке које су индуктивно добијене из резултата истраживања широм ЕУ годинама уназад:

- X1: Жене показују већи степен скептицизма од мушкараца.¹⁵⁾
- X2: Испитаници из руралних средина показују већи степен скептицизма.¹⁶⁾
- X3: Испитаници са нижим степеном образовања показују већи степен скептицизма.¹⁷⁾
- X4: Испитаници који имају израженији локални национални идентитет имају виши степен скептицизма.¹⁸⁾
- X5: Конзервативнији испитаници показују већи степен скептицизма.¹⁹⁾

3.1. Резултати истраживања

Приликом тестирања ставова наших испитаника пошли смо од њихове информисаности и жеље да прате политичка дешавања која су у блиској вези са ЕУ. Добили смо податак да 25,4% испитаника нема готово никакве информације о Унији или има веома мало информација. Главни извори информисања које млади користе када желе да се информишу о ЕУ су:

Табела 4: Извори информисања о ЕУ

ТВ	30,8%
Новине	7,3%
Радио	1,2%
Интернет новине	29,2%
Интернет портали и специјализовани сајтови	15,8%
Друштвене мреже	11,7%
Не информишем се уопште	6,3%

Уколико погледамо плаву и зелену боју можемо видети поделу на традиционалне и нове медије. Уколико из калкулације искључимо оне који се не информишу уопште можемо видети

15) Marcel Lubbers, Peer Scheepers, "Divergent trends of euroscepticism in countries and regions of the European Union", *European Journal of Political Research*, Volume 49, Issue 6, October 2010, стр. 800.

16) Исто.

17) Matthew Gabel, Harvey D. Palmer, "Understanding variation in public support for European integration", *European Journal of Political Research*, Volume 27, Issue 1, January 1995.

18) Fabio Serricchio, Myrto Tsakatika, Lucia Quaglia, "Euroscepticism and the Global Financial Crisis", нав. дело, стр. 60-61.

19) Marcel Lubbers, Peer Scheepers, "Divergent trends of euroscepticism in countries and regions of the European Union", нав. дело, стр. 800.

да се већи проценат младих 58% информисе преко нових медија док се 42% информисе путем традиционалних медија. Дакле, *генерација Y* у Србији прати савремене токове информисања, окрећући се више новим медијима што се посебно може видети када је реч о коришћењу новина у штампаном и електронском издању. Оно што је за нас важно јесте питање да ли различити видови информисања индукују различите ставове према ЕУ, што би била логична и интуитивна претпоставка. Међутим, када је реч о подршци уласку Србије у Унију нема значајних статистичких разлика у ставовима код младих који се информишу путем традиционалних и нових медија.

Када је реч о асоцијативности и генералном ставу према ЕУ подаци показују да су испитаници подељени на оси од 50% на оне који имају позитивну асоцијацију (50,6%) и оне који имају негативну асоцијацију (49,4%) према ЕУ. Међутим, хи-квадрат анализа показује неколико занимљивих разлика између различитих група када је реч о асоцијативности:

- Испитанице имају позитивнију асоцијацију према Унији од испитаника (жене 55,2% - мушкарци 44,8%) $\chi^2 0,00$
- Испитаници од 15 до 18 година имају негативнију асоцијацију према Унији од старијих испитаника (15-18 година 58%, 19-24 година 48,1%, 25-29 година 44,6%) $\chi^2 0,01$
- Испитаници који имају завршену основну или средњу школу имају негативнију асоцијацију према Унији од испитаника са вишим и високим образовањем (основна и средња 53,7%, виша и факултет 45%) $\chi^2 0,00$.

Након питања о асоцијативности уследило је питање о томе које три ствари би Србија прво требало да уради да би ушла у ЕУ. Највећи број испитаника је истакао следеће три ствари: да смањи корупцију, да створи боље економске услове и да призна независност Косова и Метохије.

Укупан број испитаника који сматра да ће Србија ући у ЕУ износи 49,7%. Када смо их питали за колико година сматрају да је реално да Србија уђе испитаници су у просеку рекли да очекују да то буде за осам година.

Када је реч о кључном питању нашег истраживања *Да ли подржавате улазак Србије у ЕУ* добили смо следеће одговоре:

Табела 5: Одговори на питање Да ли подржавате улазак Србије у ЕУ

Не подржавам	33%
Потпуно ми је свеједно	27%
Више подржавам него што не подржавам	28%
Апсолутно подржавам	12%

Као што можемо видети, укупно 40% испитаника од 15 до 29 година подржава улазак Србије у ЕУ, док је готово једној трећини потпуно свеједно. Оно што је за наше истраживање посебно важно јесте број испитаника који има изражени евро-скептични став. Истраживање показује да 33% испитаника има веома изражен „тврди“ евроскептицизам који подразумева супротстављање уласку Србије у Унију.

Хи-квадрат анализа нам даје одговоре на полазна питања о утицају различитих варијабли на евроскептицизам код младих у Србији:

- **Пол:** Жене су мање евроскептичне од мушкараца (жене 29,4%; мушкарци 37,6%) $\chi^2 0,00$
- **Године:** Припадници најмлађе старосне групе показују највећи степен евроскептицизма (15-18 година 41,8%; 19-24 година 31,3%; 25-29 година 29%) $\chi^2 0,01$
- **Образовање:** Испитаници са нижим степеном образовања показују већи степен евроскептицизма од испитаника са вишим степеном образовања (основна и средња 37,2%; виша и факултет 29,1%) $\chi^2 0,00$
- **Путовања и непосредно искуство:** Они који никада нису путовали у ЕУ показују већи степен евроскептицизма од оних који путују редовно (нису никада путовали 45%; путују редовно 23,1%) $\chi^2 0,00$.

3.2. Тестирање VCR модела на случају Србије

3.2.1 Вредности

Када је реч о вредностима, истраживање је било прилагодено контексту у ком се Србија налази и у којој је због сиромаштва, незапослености и других проблема повезаних са лошим функционисањем економије адекватније говорити о класичним политичким вредностима него о постматеријалним вредностима типичним за развијена и богата друштва, попут скандинавских. У истраживању смо испитаницима поставили инструмент од 12

дискурзивних конструкта на основу којих смо их разврстали по оси друштвеног и економског компаса. Оно што смо могли да запазимо јесте да су, када је реч о друштвеним вредностима, конзервативни испитаници највише евроскептични. Наиме, 45,2% конзервативних испитаника је евроскептично док је проценат либерално оријентисаних евроскептика значајно мањи и износи 24,8% испитаника. Осим тога, приликом анализе добитака и трошкова можемо видети да постоје значајне разлике између ове две удаљене идеолошке групе испитаника. Свега 17,7% конзервативних испитаника сматра да би улазак Србије у ЕУ позитивно утицао на њих лично док, са друге стране, чак 52,8% либерално оријентисаних испитаника сматра да би утицај уласка Србије у ЕУ био позитиван. Када је реч о економским вредностима можемо видети да су лево оријентисани испитаници евроскептичнији (36,2%) од тржишно оријентисаних (28,6%) што је и интуитивно било очекивано с обзиром на доминантни дискурс обележавања ЕУ као неолибералне и несолидарне заједнице. Тај конструкт је свакако ојачао након ситуације око грчког дуга и перцепције држања ЕУ и њених чланица, пре свих Немачке и Француске.

3.2.2. Рурална заједница

Када је реч о тези да су испитаници из руралних заједница евроскептичнији, истраживање показује да постоје значајне разлике између испитаника из села и градова:

Табела 6: Разлике у евроскептицизму на основу варијабле село/град

	Не подржавам	Свеједно ми је	Подржавам
Село	36,6%	30,1%	33,2%
Град	31,4%	25,1%	43,4%

Осим тога, као и у скандинавским земљама и у Србији је у дискурсу веома заступљен наратив да ЕУ није добра за агркултуру, пољопривреднике и фармере. Истраживања показује да испитаници сматрају да би највећи губитници од уласка Србије у ЕУ били управо пољопривредници.

3.2.3. Економски евроскептицизам

Део одговора на ово питање долази из сазнања на основу економског компаса. Као што је наведено, леви евроскептицизам (36,2%) је доминантнији од либералног евроскептицизма (28,6%).

Међутим, много важније за Србију јесте то како испитаници, кроз утилитаристичку призму, виде добити од чланства. На питање *Шта Србија највише добија од чланства у ЕУ* највећи број испитаника (37%) истиче да је то побољшање економске ситуације. Из овога је јасно да грађани ЕУ доживљавају пре свега као неку врсту економског спасиоца. Ову тезу потврђују и подаци добијени на питање *На који начин би улазак Србије у Унију променио постојеће стање у Србији*:

Табела 7: Одговори на питање *На који начин би улазак Србије у Унију променио постојеће стање у Србији*

Променио би на боље	54%
Ништа се не би променио	21%
Променио би се на горе	25%

Наравно, поставља се питање на који начин ове перцепције утичу на став испитаника према чланству. Када је реч о томе резултати су веома интуитивни и показују да су највећи евроскептици (75%) они испитаници који сматрају да би се ствари промениле на горе, док је проценат евроскептика међу онима који сматрају да би ствари биле боље драматично мањи и износи свега 9,8%. Овај података нам говори да перцепција добити и трошкова значајно утиче на евроскептицизам.

3.2.4. Политички евроскептицизам

Политички контекст уласка Србије у ЕУ свакако се односи на две доминантне теме: суверенитет и питање будућности Косова и Метохије. Када смо питали испитанике који су то највећи изазови, односно, које су то негативне стране уласка Србије у ЕУ, испитаници су управо навели губитак Косова и Метохије и губитак суверенитета у одлучивању. Потврду о повезаности ових тема са евроскептичким ставом добили смо у одговору на питање *Ако би услов за улазак Србије у ЕУ било признање Косова, какав би био Ваш став*, где је скоро 75% испитаника рекло да не би гласали за улазак Србије у ЕУ.

3.2.5. Културолошко–идентитетски евроскептицизам

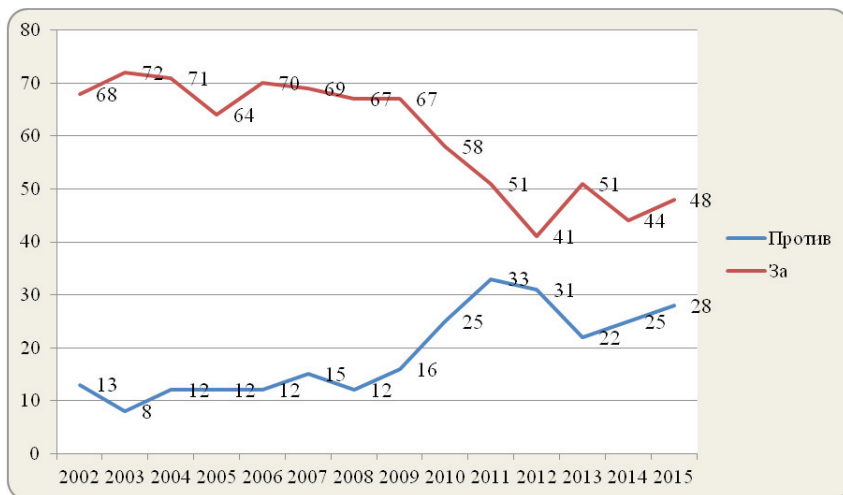
Када је реч о идентитету можемо видети да је брига о губитку идентитета у процесу приступања на трећем месту код испитаника, после бриге о статусу Косова и Метохије и бриге о

суверенитету. Посебно значајан ефекат на евроскептицизам има локус идентитета испитаника. Наиме, они испитаници који свој идентитет везују за локалне, пре свега, националне идентитете показују много већи степен евроскептицизма (37,5%) од испитаника који се осећају да припадају глобалном идентитету, тј. да су космополите (25,7%).

4. ЗАКЉУЧАК

Истраживања која на општој популацији годинама уназад спроводи Канцеларија за европске интеграције Владе Републике Србије, јасно показују тренд опадања подршке ЕУ код грађана Србије. Упоредо са опадањем подршке расте и број оних који су изричито против уласка Србије у ЕУ. На графикону испод могу се видети трендови „за и против“:

Графикон 2: Истраживања јавног мњења у Србији 2002-2015.

Извор: SEIO, *Istraživanja javnog mnjenja*, Internet, <http://www.seio.gov.rs/dokumenta/nacionalna-dokumenta.200.html> 26/07/2016.

Тренд опадања подршке и пораста евроскептицизма није типичан само за Србију. Као што смо видели овај тренд је присутан и код држава чланица. Оно што значајно продубљује скептицизам код држава у процесу приступања јесте сам процес који је прилично дуг и који не изгледа онако како би грађани желели, а то је да буде партнерски. Читава политика приступања

ослања се на механизам испуњавања услова, а све док се процес преговарања око приступања не заврши „ЕУ се доживљава као страно тело“.²⁰⁾ Дакле, Србија није изузетак по томе да што се више приближава ЕУ расте евроскептицизам. Према Тагарту и Зербиаку који су развили тезу о шест пропозиција које се односе на евроскептицизам, једна посебно важна јесте близина приступања. Наиме, они сматрају да „евроскептицизам има тенденцију да буде израженији код оних кандидата код којих се приступање чини изгледније него код оних код којих се приступање чини далеким“.²¹⁾

Када је реч о нашем истраживању оно показује да млади узраста од 15 до 29 година имају негативнији став према уласку Србије у ЕУ од опште популације. Тај тренд је посебно изражен код средњошколске популације од 15 до 18 година код које је чак 41,8% испитаника евроскептично.

Тестирајући надограђени *VCR* модел видели смо да вредности, рурална заједница, економски евроскептицизам, политички евроскептицизам и културолошко–идентитетски евроскептицизам имају значајну улогу у конструисању евроскептичког става код младих. Када је реч о претпоставкама (X1-X5) све осим претпоставке да су жене склоније евроскептицизму су се у нашем истраживању показале као тачне. Дакле, млађи испитаници, слабије образовани, који свој идентитет доживљавају локално са изразито конзервативним друштвеним ставовима, склонији су евроскептицизму. На тај начин истраживање је јасно показало да значајну улогу у формирању евроскептичког става код омладине имају године, друштвене вредности, начин на који млади дефинишу свој идентитет и посебно то да ли су путовали у земље чланице ЕУ или не.

ЛИТЕРАТУРА

Gabel Matthew, Palmer D. Harvey, "Understanding variation in public support for European integration", *European Journal of Political Research*, Volume 27, Issue 1, January 1995, стр. 3–19.

Hewitt Gavin, *Greece keeps eurozone guessing*, Internet, <http://www.bbc.com/news/world-europe-15574796> 26/07/2016.

20) Marketa Rulikova, "The influence of pre-accession status on Euroscepticism in EU candidate countries", *Perspectives on European Politics and Society*, Volume 5, Issue 1, May 2004, стр. 33.

21) Paul Taggart, Aleks Szczerbiak, "Contemporary Euroscepticism in the party systems of the European Union candidate states of Central and Eastern Europe", *European Journal of Political Research*, Volume 43, Issue 1, January 2004, стр. 7.

- Hooghe Liesbet, Marks Gary, "A postfunctionalist theory of European integration: From permissive consensus to constraining dissensus", *British Journal of Political Science*, Volume 39, Issue 01, January 2009, стр. 1-23.
- Inglehart Ronald, "Public Opinion and Regional Integration", *International Organization*, Volume 24, Issue 4, Autumn 1970, стр. 764-795.
- Inglehart Ronald, *Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, Princeton Legacy Library, Princeton, 1977.
- Leconte Cécile, *Understanding Euroscepticism*, Plagrawe Macmillan, New York, 2010.
- Lubbers Marcel, Scheepers Peer, "Divergent trends of euroscepticism in countries and regions of the European Union", *European Journal of Political Research*, Volume 49, Issue 6, October 2010, стр. 787-817.
- NSD, *EU related referendums*, Internet, http://www.nsd.uib.no/european_election_database/election_types/eu_related_referendums.html 26/07/2016.
- Rulikova Marketa, "The influence of preaccession status on Euroscepticism in EU candidate countries", *Perspectives on European Politics and Society*, Volume 5, Issue 1, May 2004, стр. 29-60.
- SEIO, *Istraživanja javnog mnjenja*, Internet, <http://www.seio.gov.rs/dokumenta/nacionalna-dokumenta.200.html> 26/07/2016.
- Serricchio Fabio, Tsakatika Myrto, Quaglia Lucia, "Euroscepticism and the Global Financial Crisis", *Journal of Common Market Studies*, Volume 51, Issue 1, January 2013, стр. 51-64.
- Skinner Sundlisæter Marianne, "Different Varieties of Euroscepticism? Conceptualizing and Explaining Euroscepticism in Western European Non-Member States", *Journal of Common Market Studies*, Volume 51, Issue 1, January 2013, стр. 122-139.
- Skinner Sundlisæter Marianne, "Norwegian Euroscepticism: Values, Identity or Interest", *Journal of Common Market Studies*, Volume 50, Issue 3, May 2012, стр. 422-440.
- Taggart Paul, "A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems", *European Journal of Political Research*, Volume 33, Issue 3, April 1998, pp. 363-388.
- Taggart Paul, Szczerbiak Aleks, "Contemporary Euroscepticism in the party systems of the European Union candidate states of Central and Eastern Europe", *European Journal of Political Research*, Volume 43, Issue 1, January 2004, стр. 1-27.
- Taggart Paul, Szczerbiak Aleks, "Europeanisation, euroscepticism and party systems: Party based euroscepticism in the candidate states of Central and Eastern Europe", *Perspectives on European Politics and Society*, Volume 3, Issue 1, 2002, стр. 23-41.
- Vasilopoulou Sofia, "Continuity and change in the study of Euroscepticism: Plus ça change?", *Journal of common Market Studies*; Volume 51. Issue 1, 2013, стр. 153-168.

Ivan Radosavljevic, Nikola Jovic

WHY EUROSCEPTICISM IS ON THE RISE: YOUNG PEOPLE'S ATTITUDES TOWARDS EUROPEAN UNION

Resume

In the first part the authors present a brief history of development of the eurosceptic attitudes in the EU Member States. Treaty on European Union (Maastricht Treaty) signed in 1992 was determined as a turning point in the rise of Euroscepticism. As the Maastricht Treaty pushed forward the deepening of integration it also created new dilemmas related to the sovereignty of the Member States, constitutionalism, bureaucratization, supranationalism and democratization of institutions. All these questions were in the center of eurosceptic critics in the years that followed.

In the second part the authors describe the VCR model used to expound the motivation behind the sceptical attitude towards the EU. The VCR theory was developed by Marianne Sundlisæter Skinner and in explanatory sense this theory includes postmaterial values, rural society, economic scepticism, political and cultural scepticism.

The third part is dedicated to the results of research on young people's attitudes towards the EU in Serbia. The survey shows that VCR explanatory model demonstrates its pervasiveness in the case of Serbia as well. When it comes to values, research shows that conservative respondents appear to be much more prone to Euroscepticism than liberals. As for the relation between rural societies and Euroscepticism, research shows that respondents living in rural areas are typically more eurosceptic than the city residents. The respondents believe that the greatest benefit from Serbia's accession to the EU would be in domain of economy, which supports the thesis that the economic logic of rational choice from the VCR model is applicable to the case of Serbia as well. As regards the political aspect of the VCR model, in Serbia occur two dominant political issues: sovereignty and future of Kosovo and Metohija. When we asked respondents to point out the biggest challenges, i.e. what are the negative aspects of the Serbian accession to the EU, they named the loss of Kosovo and Metohija and loss of sovereignty over decision making. Finally, the locus of identity of the subjects is related to their attitudes towards the EU. Specifically,

the respondents who relate their identity to the local, primarily national identities, showed much higher level of Euroscepticism than the respondents who feel they belong to a global identity.

In the last part of the paper the authors come to conclusion by indicating the most significant variables affecting the Euroscepticism and the extent to which the situation in Serbia is similar to the situation in the Member States.

Keywords: European Union, Euroscepticism, VCR model of Euroscepticism, public opinion, young people's attitudes

* Овај рад је примљен 31.07.2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 12.08.2016. године.